

GENDER EN INTERSECTIONALITEIT

VOORMIDDAG VAN DE RAAD VOOR DE GELIJKHEID TUSSEN
VROUWEN EN MANNEN VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

1 oktober 2018

equal.brussels
gelijke kansen | égalité des chances

BRUSSELSE RAAD VOOR GELIJKHEID
TUSSEN VROUWEN EN MANNEN
BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

1 oktober 2018

SAMENVATTING

Na het succes van de eerste bijeenkomst in maart 2018 over seksisme op straat, organiseerde de Brusselse Raad voor de Gelijkheid tussen Vrouwen en Mannen op 1 oktober 2018 een studievoormiddag getiteld ***Gender en intersectionaliteit*** over de inhoud van het begrip intersectionaliteit, hoe het kan worden toegepast om er mee voor te zorgen dat de genderdimensie op een intelligentere manier zou worden opgenomen in het overheidsbeleid, de sociale bewegingen en op de werkvloer.

Na een inleiding door **Eva Sahin**, voorzitter van de Raad, werd de spits die voormiddag afgebeten door **Nouria Ouali** (Université Libre de Bruxelles) die het begrip intersectionaliteit en de daarmee samenhangende sociopolitieke uitdagingen voor het overheidsoptreden, verduidelijkte. In het verlengde van de eerste bijdrage, ging **Karen Celis** (Vrije Universiteit van Brussel) dieper in op het belang van intersectioneel denken in het politieke handelen om gendergelijkheid en sociale rechtvaardigheid te verzekeren. Op institutioneel vlak reikt **Pieter-Jan Debuyst** (Equal.Brussels) enkele pistes aan om een intersectionele invalshoek te integreren in het beleid voor de strijd tegen gendergerelateerd geweld. **Emily Roig** (Centre for Intersectional Justice) benadrukte aan de hand van het verhelderende voorbeeld van de zorgsector dat niet-intersectioneel denken in deze sector de sociale ongelijkheden van zorgmedewerkers heeft versterkt en liet ze zien hoe de aanname van een intersectioneel denkkader deze valkuilen kan helpen voorkomen. De studievoormiddag werd afgesloten met de bijdrage van **Marcela de la Peña** (Le Monde selon les Femmes vzw en vicevoorzitter van

de Raad), die zich richtte tot het verenigingsleven en meer in het bijzonder tot feministische verenigingen en met concrete ideeën en instrumenten voor de dag kwam om de intersectionaliteit in hun dagelijkse werking te beoefenen. Als afsluiter werden enkele slotbemerkingen geformuleerd door de vicevoorzitter van de Raad, **Franz De Keyzer**, die, na een samenvatting van de belangrijkste punten van de lezingen, het publiek dankte voor zijn actieve deelname die tot bijzonder interessante gedachtewisselingen en ideeën had geleid.

De studievoormiddag werd gemodereerd door **Karima Zahi** (equal.brussels). Dit evenement vond plaats met de steun van **Bianca Debaets**, Brussels Staatssecretaris voor Gelijke Kansen en door **equal.brussel**.

Inleiding

“Intersectionaliteit is geen obscuur begrip, maar verwijst integendeel naar een sociale realiteit, die sommige mensen dagelijks ervaren: de intersectionele discriminaties, zoals discriminatie op grond van gender, nationaliteit, afkomst, sociale klasse, handicap of seksuele geaardheid. De verschillende vormen van discriminatie worden gelijktijdig ervaren en zijn onlosmakelijk aan elkaar gekoppeld. Ze voeden elkaar en bouwen wederzijds op elkaar voort. Ze moeten tegelijkertijd worden bestreden en er mag geen rangorde tussen deze vormen van discriminatie opgesteld worden.” Deze inleidende woorden van Eva Sahin, voorzitter van de Brusselse Raad voor de Gelijkheid tussen Vrouwen en Mannen, schetsen van meet af aan de hoofdlijnen van deze studievoormiddag, die vervolgens door elk van de sprekers verder werd uitgewerkt om de verschillende aspecten en uitdagingen van intersectionaliteit toegepast op overheidsoptreden, academisch onderzoek en uiteraard het politieke handelen en het terreinwerk van de maatschappelijke middenveldorganisaties nader te belichten, om zo efficiënter samen te werken voor gelijkheid en sociale rechtvaardigheid.

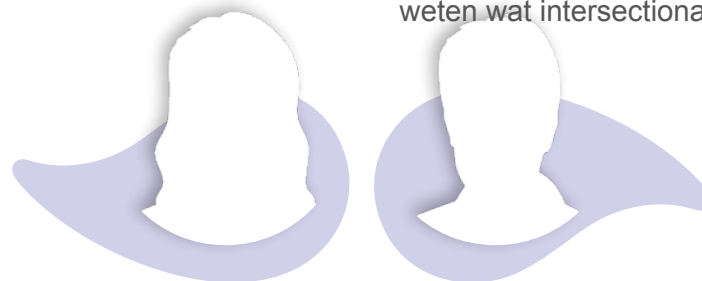
SESSIE 1: Intersectionaliteit: van de praktijk naar de theorie” door Nouria Ouali, Université Libre de Bruxelles

Wat is intersectionaliteit?

Om intersectionaliteit te definiëren, verwijst Ouali naar de volgende definitie van Kimberlé Crenshaw die het begrip in 1994 voor het eerst hanteerde: “een benadering die de sociale positie analyseert van individuen die te lijden hebben onder meervoudige en complexe (in elkaar verweven) vormen van dominantie en onderdrukking (gender, klasse, ras, nationaliteit, afkomst, religie, seksuele geaardheid, leeftijd, vermogen, etc.) en sociale ongelijkheid.”

Een praktijkgebaseerde benadering

Volgens Nouria Ouali vormt de praktijk de essentie van intersectionaliteit, wat ook beklemtoond wordt door Kimberlé Crenshaw in 2016: “Wie wil weten wat intersectionaliteit is, moet intersectionaliteit toepassen.”

Een erfenis van het Black Feminism

Historisch gezien, zoals Nouria Ouali aangeeft, ontstond intersectionaliteit in de jaren zestig in de Verenigde Staten. Het is een praktijk die geworteld is in de sociale realiteit van zwarte vrouwen op het snijvlak van verschillende systemen van onderdrukking, namelijk ras, klasse en gender, die volgens een complexe dynamiek op elkaar inwerken. Deze praktijk heeft het politiek handelen van de Black Feminists gevoed om het onrecht tegen Afrikaans-Amerikaanse vrouwen, tot dan toe onvoldoende in aanmerking genomen door blanke Amerikaanse feministen, te bestrijden. Vervolgens zullen verschillende zwarte Amerikaanse theoretici van het **Black Feminism** (Angela Davis, bell hooks, Patricia Hill Collins, Kimberley Crenshaw, etc.) vanuit de praktijk nadenken over intersectionaliteit op theoretisch niveau en op het niveau van de kennisproductie, en zullen ze zich beroepen op een dynamiek tussen politiek en academische elementen, denk- en actiemiddelen om beter recht te doen aan de hele bevolking.

Een “travelling concept”

Intersectionaliteit reist de hele wereld rond: in Latijns-Amerika, in Azië, en heel wat later ook in Europa. Vandaag spreekt men van **intersectionaliteiten** in het meervoud om tot een beter inzicht te komen in dit samenraapsel van niet in één samenhangend geheel gegoten en geglobaliseerde theorieën, die rekening houden met de altijd situationele invalshoeken en dus met de meervoudige contexten van elke samenleving.

Een kritische intellectuele stellingname: van het *abstracte universalisme* naar het *particuliere universalisme*

In de benadering van de **Black Feminists**, zo benadrukt Nouria Ouali, vormt intersectionaliteit, aan de hand van de analyse van de uiterst complexe werking van onderdrukkingssystemen, zowel in hun uniciteit als in hun onderlinge wisselwerking, ook een kritische intellectuele houding op het **abstracte universalisme** en zijn blinde vlekken. Door te focussen op machtsverhoudingen die op elkaar inwerken, met elkaar interageren en elkaar versterken, maakt het vormen van ongelijkheid, discriminatie, privileges en voordelen binnen elke sociale groep zichtbaar. Intersectionaliteit laat zo toe om het universalisme van het emancipatiemodel ter discussie te stellen: als het doel van emancipatie universeel is, laat intersectionaliteit zien dat er meerdere manieren zijn om dat doel te bereiken als men rekening houdt met de vele gezichtspunten binnen de maatschappelijke groepen (**particuliere universalisme**).

Discussiegroepen en conclusies

Vertrekvraag: Intersectionaliteit is een samenraapsel van theorieën maar vormt vooral een essentieel instrument om de actoren van de sociale beweging en de institutionele spelers te helpen om vormen van ongelijkheid en sociaal onrecht beter te begrijpen en te bestrijden. **Hoe kan je, vanuit je situationele invalshoek, de problematiek van de sociale ongelijkheid in acht nemen in je analyse en je dagelijkse werking in je verhoudingen met groepen die hierdoor getroffen worden?**

Voornaamste conclusies:

- Intersectionaliteit blijft een complex begrip: de deelnemers vinden het moeilijk om zich de huidige praktijk in te beelden en vinden het niet eenvoudig om deze aanpak te verzoenen met, meer in het bijzonder, de aanwending van de strategie om de genderdimensie mee op te nemen. Vooral omdat je om intersectioneel te denken geen rangorde tussen de discriminatiegronden hoort toe te passen.
- De eerste stap in de richting van intersectioneel denken is = “denken over”, door rekening te houden met het bestaan van intersectionaliteit en met de individuele situaties. Je moet vertrekken van de praktijk naar de theorie en niet omgekeerd.
- Men dient te erkennen dat gelijke behandeling een EIS is van de democratie. Het systeem zelf moet in twijfel getrokken worden om aan deze eis te voldoen.
- Praktische suggesties die voortvloeien uit de bespreking en gedachtewisseling:
 - Er moeten statistieken aangemaakt worden om de ongelijkheden te kunnen interpreteren. Aan de hand van de statistieken zullen er meer geschillen ingediend kunnen worden.
 - Aan zelfonderzoek doen: Als bepaalde groepen niet voorkomen in een werkomgeving, is het van belang om de oorzaak ervan te onderzoeken door na te gaan welke machtsverhoudingen bijgedragen hebben tot die situatie.

SESSIE 2: “Vertrekken van verschil en van ongelijkheid” door Karen Celis, Vrije Universiteit van Brussel

Het zou fout zijn, volgens Karen Celis, indien de inachtneming van intersectioneel denken zou leiden tot een impasse veroorzaakt door de angst om niet alle groepen die te maken krijgen met discriminatie in acht te kunnen nemen. Hoe kunnen we dan intersectioneel denken zonder onze strijd tegen ongelijkheid, discriminatie en sociale uitsluiting te verlammen, maar in tegendeel op een manier die een verrijking kan vormen voor het overheidsoptreden, het activisme en het onderzoek?

Intersectionaliteit, machtsverhoudingen en dynamieken van machtsverhoudingen

Karen Celis buigt zich over twee aspecten die bij intersectionaliteit centraal staan: intersectionaliteit heeft vooral betrekking op de machtsverhoudingen en de dynamiek van de machtsverhoudingen. Dit is overigens, benadrukt Karen Celis, wat intersectionaliteit fundamenteel onderscheidt van diversiteit. Waar diversiteit gaat over verschillen tussen individuen en over de voordelen verbonden aan die verschillen, laat intersectionaliteit toe om de mechanismen van bevoordeling en marginalisering te onderzoeken.

Contextafhankelijke machtsdynamieken

Deze mechanismen zijn erg dynamisch en hangen af van de (tijdsgebonden, geografische, economische, politieke, enz.) context. Wie bevoordeeld of gemarginaliseerd wordt, is dus erg specifiek en contextafhankelijk. In deze tijden van angst voor radicalisering zien we dat politieke partijen meer vrouwen uit etnische minderheden dan mannen uit diezelfde groep op hun kieslijsten plaatsen, om de kiezers gerust te stellen met dit “zachte gezicht van de emancipatie.” Tegelijkertijd zal een vrouw van buitenlandse origine op de huidige huurmarkt het wellicht erg moeilijk hebben om een woning te vinden, vooral als ze een alleenstaande moeder is.

Over de inefficiëntie van “monolithisch beleid”

Volgens Karen Celis is onze hele politieke architectuur in brede zin (politiek, activisme, onderzoek) gebaseerd op een monolithische visie en legt deze structuur verschillende sociale categorieën van individuen vast. De invoering van genderquota in de besluitvorming illustreert deze monolithische gedachte: geloven dat genderongelijkheid in de besluitvorming automatisch zal worden opgelost als ten minste één derde van de vrouwen in een besluitvormingsorgaan wordt opgenomen, zonder dat er veel aandacht uitgaat aan de groep vrouwen waarop deze maatregel is gericht.

Een ongemakkelijk debat dat echter noodzakelijk is voor de democratie

Intersectioneel denken houdt in dat je hapklare antwoorden links laat liggen. Gelijheid en solidariteit bereiken, is alleen mogelijk als we ervan

uitgaan dat er binnen elke sociale groep mechanismen van bevoordeling en uitsluiting aan het werk zijn. Men dient te vertrekken van conflicten, contradicties en ongelijkheden in elke groep, wat veel ruimte voor debat vergt. Intersectioneel denken is daarom een werk van lange adem en vormt een lastig, traag en moeizaam proces maar dat noodzakelijk is voor de democratie.

Discussiegroepen en conclusies

Vertrekvraag: In de politieke en activistische praktijken heeft men dagelijks de neiging om uit te gaan van het begrip “vrouwen” als een enkele entiteit. **Welke praktijken moeten aangepast worden als we intersectioneel denken als vertrekpunt nemen?**

Voornaamste conclusies:

De groepsbesprekingen hebben de noodzaak aangetoond om:

- aan zelfonderzoek te doen om de machtsstandpunten van elke partij in acht te nemen zonder dat deze noodzaak echter een bevel wordt dat contraproductief dreigt te zijn;
- de vereenvoudiging van het begrip identiteit te verwerpen;
- een systemische benadering aan te nemen: gender verwijst in de eerste plaats naar een sociale constructie van de verschillen tussen mannen en vrouwen en van de hiërarchisering van deze verschillen.

Men dient de valkuil van de individualisering van de verschillen te vermijden en in tegendeel de machtsverhoudingen te onderzoeken.

- om de analyse-instrumenten “ras, klasse, gender” zonder rangorde tussen deze instrumenten te gebruiken
- om terug te grijpen naar werken in een niet-gemengde groep als mogelijke actie, in fine, naar meer gemengdheid;
- om het woord gelijkwaardig te verdelen zodat mechanismen van bevoordeling en uitsluiting niet worden gereproduceerd;
- om de meervoudigheid van de bekommernissen van de vrouwen te omarmen;
- om de definitie van de doelgroepen zoals door het beleid in acht genomen, te herbekijken;
- om bedrijven erbij te betrekken, om de functie van diversiteitsmanager te herbekijken en op te waarderen zonder te bekribbelen op opleidingen;
- om de deelnamevoorzieningen (in projecten bijvoorbeeld) die er momenteel slechts moeizaam in slagen om de meest gemarginaliseerde groepen erbij te betrekken, kritisch tegen het licht te houden.
- om situatieanalyses te voeren met verschillende en aan de onderzochte doelgroepen aangepaste analyse-instrumenten;
-

- om bepaalde instrumenten zoals culturele marketing te leren gebruiken om zo de kansen om via het verenigingswerk een brede waaier aan doelgroepen te bereiken, te verhogen.

Voor Karen Celis tonen de complexiteit van de vragen en opmerkingen die tijdens de bespreking naar boven kwamen aan dat intersectioneel denken een belangrijke democratische uitdaging is die de nodige tijd (*slow politics*), moed en ook passie zal vergen. Het komt erop aan om een echte debatcultuur tot stand te brengen die gevoed wordt door de ervaringen van de gemarginaliseerde groepen wars van alle technocratie.

Presentatie – “Intersectionaliteit in het beleid voor de strijd tegen gendergerelateerd geweld”, door Pieter-Jan De Buyst, Equal.Brussels

Net als Nouria Ouali en Karen Celis, vertrekt Pieter-Jan De Buyst van de vaststelling van Kimberley Crenshaw dat van grote sociale groepen in categorieën worden opgedeeld op basis van de verschillen tussen deze sociale groepen zonder dat de verschillen binnen elk van deze groepen mee in acht worden genomen (cf. kritiek van de monolithische aanpak die hierboven werd verguisd door Karen Celis).

Een wettelijk kader voor intersectionaliteit

Pieter-Jan De Buyst onderzocht drie grote wetgevende en politieke teksten die een kader scheppen voor het beleid voor de strijd tegen alle vormen van gendergerelateerde discriminatie en geweld : het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie ten aanzien van vrouwen (CEDAW), het Verdrag van Istanbul en het NAP voor de strijd tegen gendergerelateerd geweld in België. Deze drie fundamentele teksten bevatten wel degelijk een intersectionele benadering. Volgens hem leent het Verdrag van Istanbul zich er het meest toe om de strijd tegen alle vormen van geweld op een intersectionele manier aan te sturen.

Intersectioneel denken in België?

Pieter-Jan De Buyst voerde veldwerk uit bij de Belgische spelers van de strijd tegen alle vormen van geweld (verenigingen, NGO's en instituties) waarvan de meningen over de band tussen gender en geweld uiteenlopen. Uit dit onderzoek blijkt dat de meeste verenigingen die strijden tegen geweld **vandaag al** een intersectionele invalshoek hanteren in hun veldwerk. Het is daarentegen bij de politiek dat er nog een monolithische aanpak heerst van het fenomeen geweld.

Hij geeft hiervoor de volgende redenen op:

- de angst om deze of gene groep te stigmatiseren;
- de quasi onzichtbaarheid van bepaalde groepen, die nochtans getroffen worden door deze problematiek, waardoor het gevoel ontstaat dat deze groepen politiek irrelevant zijn en er dus te weinig rekening mee wordt gehouden. Zo zijn vrouwen met een handicap bijvoorbeeld bijzonder kwetsbaar maar zijn er nog al te weinig beleidsmaatregelen om hen te beschermen;
- de “opsplitsing in kleinere delen” van de bevoegdheden op meerdere niveaus die leidt tot een gebrek aan samenhang in de benaderingen (armoedebestrijding, strijd tegen racisme, enz., aangezien elk bevoegdheidsdomein voorzien is van zijn eigen maatregelen en zijn eigen actieplan);
- voor de organisaties op het terrein is het moeilijk om meerdere vormen van ongelijkheid tegelijkertijd in acht te nemen, naast de vormen die het voorwerp vormen van het maatschappelijk doel van hun organisatie. Hierdoor dreigt er een concurrentie te ontstaan

tussen de verenigingen en worden deze geconfronteerd met een al te rigide subsidiesysteem dat overeenstemt met de opsplitsing van de bevoegdheden in kleinere delen.

Aanbevelingen

Om vooruitgang te boeken met het beleid, benadrukt Pieter-Jan De Buyst, dient men te beseffen dat intersectioneel denken het mogelijk maakt om zowel de machtsverhoudingen als het systemische en structurele aspect van ongelijkheid in acht te nemen. Dit betekent, zo voegt hij eraan toe, dat men een stem geeft (*giving voice*) aan de betrokkenen en dat men over de institutionele grenzen heen leert werken. Enkel op die manier kan men tot een collectieve en overlegde actie komen om alle vormen van discriminatie uit de wereld te helpen.

SESSIE 3: “Gendergelijkheid voor sommigen ten koste van anderen: intersectionele gendergelijkheid”, door Emilia Roig, Centre for Intersectional Justice

Aan de hand van het voorbeeld van de **zorgsector** in Frankrijk en Duitsland, een sterk vervrouwelijkte, slecht betaalde sector die wordt gekenmerkt door slechte werkomstandigheden, wil Emilia Roig de grenzen blootleggen waarop niet-intersectioneel beleid in de **zorgsector** botst.

Inconsistenties en conflicten rond zorg

De ontwikkeling van diensten aan personen of zorg bestaat vooral uit huishoudhulp. Een ontwikkeling die in de praktijk hooggekwalificeerde vrouwelijke arbeidskrachten en laaggekwalificeerde vrouwelijke arbeidskrachten tegenover elkaar plaatst, aangezien het overheidsbeleid de integratie en het behoud van hooggekwalificeerde vrouwen op de formele arbeidsmarkt mogelijk maakt door laaggekwalificeerde vrouwen in deze sector van diensten aan personen te activeren. **Zorgwerk**, dat wordt gelijkgesteld met een reeks taken die inherent gekoppeld zouden zijn aan de status van de vrouw, wordt door de overheid opgevat als werk waarvoor dus weinig kwalificatie vereist is.

Door de toewijzing van **zorgwerk** aan vrouwen te handhaven, stelt deze **essentialisering** van het overheidsbeleid de heteronormatieve arbeidsverdeling, niet in vraag en versterkt ze zo dus de gendersegregatie op de arbeidsmarkt. Door overwegend blanke vrouwen met formele kwalificaties en werkzaam in de formele sector enerzijds, tegenover op basis van ras gediscrimineerde vrouwen met een onstabiele migratiestatus, zonder formele kwalificaties of met formele kwalificaties die niet door de Europese Unie worden erkend, anderzijds te plaatsen, versterkt het overheidsbeleid bovendien de sociale stratificaties op basis van gender, ras/ethniciteit en klasse, aldus nog Emilia Roig.

Kader voor formele gelijkheid vs. intersectioneel kader

Volgens Emilia Roig, worden deze inconsistenties en conflicten teweeggebracht door het **kader voor formele gelijkheid** rond de **zorgsector**. Met **kader voor formele gelijkheid** verwijst Emilia Roig naar een set beleidsmaatregelen die gebaseerd zijn op een “enkelvoudige as” (cf. “monolithisch denkkader” volgens K. Celis) en op een intercategorische invalshoek. Tegenover dit kader voor formele gelijkheid plaatst Emilia Roig een **intersectioneel kader** dat haar voorkeur wegdraagt en waarin overheidsbeleid gebaseerd is op een analyse die intersectionele vergelijkingen, een meerassenanalyse en een analyse met aandacht voor een intracategoriële invalshoek bevordert.

Gendergelijkheidsbeleid en beleid ter ontwikkeling van de diensten aan personen

Als verklaring voor de nadelen voor het ene en de voordelen voor het andere systeem, vertrekt Emilia Roig van de analyse van het overheidsbeleid

dat het kader schept voor de formele gelijkheid in de **zorgsector**. Het gaat om het gendergelijkheidsbeleid (maatregelen om de loonkloof tussen mannen en vrouwen te verkleinen, de arbeidsparticipatie van vrouwen te vergroten en werk en privé beter met elkaar te verzoenen) en beleidsmaatregelen om diensten aan personen te ontwikkelen (maatregelen om banen te creëren en werklozen te activeren, werk en privé te kunnen combineren en het potentieel aan vrouwelijke, zowel laag- als hoogopgeleide arbeidskrachten te bevorderen).

Emilia Roig stak van wal met de opmerking dat gendergelijkheid in feite betrekking heeft op de gelijkheid tussen twee binaire en vaste categorieën, vrouwen en mannen, en dat een ogenschijnlijk neutraal beleid om gezins- en beroepsleven te kunnen combineren, in werkelijkheid van toepassing is op vrouwen.

Intersectorale vergelijking

Het overheidsbeleid analyseert de loonkloof tussen vrouwen en mannen vanuit een unieke invalshoek op gender opgevat als een binair gegeven. Alleen de ongelijkheid tussen deze twee categorieën werd onderzocht, zonder rekening te houden met de kloof **binnen elke categorie**. Dit wordt mogelijk door gebruik te maken van een intersectioneel denkkader dat een **intersectorale vergelijking** omvat.

De loonkloof binnen eenzelfde onderneming is immers kleiner dan de loonkloof tussen sectoren. Hier is het niet onbelangrijk om te kijken naar sectoren die vanuit genderinvalshoek heel weinig gemengd zijn. Een Zwitserse studie vergeleek bijvoorbeeld de brandweer en de verpleegkundige sector, twee weinig gemengde sectoren waar de kwalificaties, moeilijkheden op het werk en werkomstandigheden

vergelijkbaar zijn. Wat bleek? De loonkloof tussen mannen en vrouwen was groter was tussen de sectoren dan binnen elke sector. Deze intersectorale vergelijking toont dus aan dat wanneer een sector vervrouwelijkt (een lang proces dat zich over meerdere jaren uitstrekt), zijn sociale status afneemt, de lonen dalen en de werkomstandigheden verslechteren (bv. het onderwijs.).

Meerassenanalyse

Om genderongelijkheden op de arbeidsmarkt te analyseren, zal het kader voor de formele gelijkheid enkel rekening houden met gender (analyse volgens een enkelvoudige as), terwijl het intersectionele kader daarentegen een meerassenanalyse zal uitvoeren. Zo zal ook rekening worden gehouden met etnische afkomst, beroepskwalificaties, immigratiestatus, sociaal-economische status, handicap, enz. Deze methode maakt het dus mogelijk om de verbanden tussen deze dimensies en genderongelijkheid te vatten.

Intracategoriële invalshoek

Ten slotte laat de intracategoriële invalshoek ons toe om de ongelijkheid binnen de categorie “vrouwen” te onderzoeken (blanke vrouwen, op basis van ras gediscrimineerde vrouwen, vrouwen van vreemde afkomst, hoogopgeleide vrouwen, laaggeschoolde vrouwen, enz.).

Structureel vs. individueel

Het kader voor formele gelijkheid voorziet in een individuele benadering

van sociale ongelijkheid en discriminatie. Het intersectionele kader daarentegen is gebaseerd op een structurele aanpak die streeft naar sociale rechtvaardigheid.

De structurele aanpak onderzoekt bijvoorbeeld de statistische verdeling van bepaalde sociale groepen. Deze aanpak maakt het mogelijk om daar schema's uit te distilleren en om de redenen voor de samenvoeging van individuele gevallen te begrijpen. We zullen ons dus minder richten op individuele identiteiten dan op het statistische beeld en de manier waarop deze ongelijkheden worden verdeeld.

Momenteel gaat de aandacht in antidiscriminatieplannen of diversiteitsplannen vooral uit naar de individuele dimensie, waardoor de rechtvaardigheidsdimensie, d.w.z. de bestrijding van ongelijkheden om tot een hoger niveau van rechtvaardigheid te komen, onderbelicht blijft. Deze plannen trachten te voorkomen dat een individu als persoon wordt gediscrimineerd. Hoewel dit aspect essentieel is, is het ook noodzakelijk om een structureel standpunt in te nemen om tot een echte intersectionele analyse te kunnen komen,” verduidelijkt Emilia Roig.

Werkgelegenheidsbeleid, gezinsbeleid, gendergelijkheidsbeleid en migratiebeleid

In het kader van de **zorg**, onderzoekt Emilia Roig hoe vier domeinen van het overheidsbeleid totaal onsamenhangend zijn en ongelijkheden creëren voor op grond van ras gediscrimineerde vrouwen op de arbeidsmarkt. Het gaat om het werkgelegenheidsbeleid, het gezinsbeleid, het gendergelijkheidsbeleid en het migratiebeleid.

Het werkgelegenheidsbeleid

Emilia Roig kijkt in de eerste plaats naar het werkgelegenheidsbeleid dat gebaseerd is op de activering van werklozen en laaggeschoolde werknemers en de verschuiving van reproductief naar productief werk van hoogopgeleide vrouwelijke arbeidskrachten.

Deze laatste maatregel berust volgens haar op een vertekend beeld van de jobcreatie. Zo zal een hoogopgeleide vrouw een beroep doen op een andere, laaggeschoolde vrouw om het reproductieve werk over te nemen dat zij niet meer kan doen en dat nu wordt overgenomen door betaald werk. Voor dit geval laat men dit dan meetellen als een jobcreatie. Maar deze jobcreatie moet niet worden berekend, omdat het werk in feite al gedaan was. Het is dus een fictieve jobcreatie. Deze vertekening van de berekening houdt echter verband met de manier waarop het BBP in heel Europa wordt berekend door onbezoldigd reproductief werk onzichtbaar te maken.

Gezinsbeleid

Maatregelen ter bevordering van het evenwicht tussen werk en privéleven, waarbij gebruik wordt gemaakt van diensten aan personen, zijn gebaseerd op de overdracht van reproductief werk van bevoorrechte vrouwen die op de formele arbeidsmarkt werken, naar gemarginaliseerde vrouwen in de informele of semiformele **zorgsector**. Waar de individuele benadering daadwerkelijk leidt tot een vorm van devaluatie van het zorgwerk, maakt de structurele aanpak het volgens Emilia Roig mogelijk om dit reproductieve werk op te waarderen, met name door de heteronormatieve verdeling van reproductief werk aan te pakken en dit werk zichtbaar te maken om het waarde te geven.

Gendergelijkheidsbeleid

De individuele benadering die wordt toegepast in de maatregelen voor gelijke verloning is gericht op de loopbaanonderbrekingen van vrouwen door dit te compenseren via het gebruik van diensten aan personen. Maar dit reproductieve werk is nog steeds sterk aanwezig en wordt gekenmerkt door een horizontale gendersegregatie van deze arbeidsmarkt. De individuele benadering heeft de seksuele arbeidsverdeling niet op losse schroeven gezet, noch op de formele arbeidsmarkt, noch, a fortiori, in de privésfeer,” zegt Emilia Roig.

Migratiebeleid

Migraties hangen sterk samen met werk in de zorg. De Europese Unie wil de migratiestromen van laaggeschoolden sterk verminderen. Als gevolg daarvan is de toegang tot het grondgebied van de Europese Unie, en daarmee tot de formele Europese arbeidsmarkt, beperkt tot een groot aantal vrouwen, met een hoge vertegenwoordiging van alleenstaande vrouwen. Lange en moeizame administratieve asiel- en migratieprocedures verhinderen dat deze vrouwen de formele arbeidsmarkt betreden. Ze vallen dus terug op de informele of weinig formele markt van het zorgwerk en de gezondheidszorg waar uitbuiting schering en inslag is. Dat is wat men de grijze arbeidsmarkt noemt: getolereerd informeel werk want het dient de economie van de arbeidsmarkt.

Een andere berekening van het BBP die rekening zou houden met onbezoldigd reproductief werk zou dus revolutionair zijn, aldus Emilia Roig.

Overheidsbeleid als onderdeel van een patriarchaal systeem

Al deze beleidsmaatregelen samen kunnen de indruk wekken dat er sprake is van verbeteringen wanneer we kijken naar één enkele sector, zoals de banksector. De situatie van vrouwen die in deze sector werkzaam zijn, zal waarschijnlijk verbeteren als gevolg van maatregelen ter bevordering van het evenwicht tussen werk- en privéleven. Als we echter naar de arbeidsmarkt als geheel kijken, zien we dat de ongelijkheden voor veel vrouwen alleen maar groter worden.

Het gezinsbeleid heeft daarom de emancipatie van een bepaalde groep vrouwen bevordert ten koste van andere groepen. Zij stellen daarom de essentie van de emancipatie in vraag, die in Europa volgens het mannelijke model wordt opgevat. Emilia Roig stelt daarom de volgende vragen, wat in lijn is met wat Nouria Ouali eerder had betoogd over de noodzaak om het emancipatiemodel ter discussie te stellen: kunnen we emancipatie anders definiëren? Is het de emancipatie van alle vrouwen of is het de emancipatie van sommige vrouwen? Wat zijn de voorwaarden voor emancipatie?

Conclusie

Voor Emilia Roig worden we geconfronteerd met een gender- en rassenblinde politiek die de conditie van op basis van ras gediscrimineerde vrouwen onzichtbaar heeft gemaakt. Intersectionaliteit in de politiek zou het overheidsbeleid efficiënter maken. Dit vereist een andere manier van denken en het herdefiniëren van de bestaande systemen. In het bijzonder is het dus noodzakelijk om niet de verschillen, die op zich zeer positief zijn, maar wel de hiërarchie van de verschillen, d.w.z. een systeem van categorisering van de verschillen die aan deze verschillen attributen,

vaste kenmerken met een waardeschaal hecht, uit te bannen. Het is inderdaad dit systeem van categorisering dat de overtuiging in stand houdt dat mannen in veel domeinen om de een of andere reden superieur zijn aan vrouwen, behalve, zoals we zojuist hebben gezien, op het gebied van reproductief werk waar er hypocriete erkenning is van de superioriteit van vrouwen in onbezoldigd werk...

Net als Nouria Ouali et Karen Celis, waarschuwt Emilia Roig dat er geen mirakeloplossing bestaat. Dit is een proces waarin de gevestigde orde op losse schroeven wordt gezet. We vervangen de ene actie niet door de andere; integendeel, we moeten proberen het huidige systeem, dat onderdrukking reproduceert, geleidelijk te deconstrueren door iets nieuws, iets inclusiefs in te voeren. Het is een proces waarmee men nooit klaar is.

“De uitdagingen van de toepassing van de intersectionele feministische benadering in de praktijk van verenigingen” door Marcela de la Peña-Valdivia, vicevoorzitter van de Raad

Pieter-Jan De Buyst merkte eerder al op dat verenigingen die actief zijn op het gebied van geweldpreventie in hun dagelijks werk al intersectionaliteit beoefenen, in tegenstelling tot het institutionele niveau. De bijdrage van Marcela de la Peña biedt een nieuw perspectief op deze praktijken en de grote uitdagingen waarmee deze praktijken binnen verenigingen te maken krijgen. Na eerst enkele theoretische ijkpunten over feminisme en intersectionaliteit uiteen te hebben gezet, vat De la Peña vervolgens de mogelijke acties en een denkkader samen die werden aangereikt tijdens de opleiding “Opleiding over genderbenadering in de praktijk: een interpretatie over intersectionaliteit voor de actie” georganiseerd door Le Monde selon les Femmes.

Het is moeilijk, stelt ze vast, om concreet te werken aan deze verwevenheid van bevoegdheden die achter intersectionaliteit schuilgaat. Als feministe en maatschappelijk werker komt dit werk aan bod op politiek en collectief niveau, maar ook op individueel niveau. We kunnen het niet terzijde laten want het is een fundamenteel aspect. We moeten de onderdrukkingmatrix, het onderdrukkingssysteem, aanpakken.”

Historische mijlpalen

Marcela de la Peña verwijst naar het voorbeeld van de figuur van Flora Tristan (1803-1844), een Frans-Peruaanse socialiste en feministe die vocht voor de onafhankelijkheid, de erkenning van het werk van vrouwen en de verbetering van de arbeidsomstandigheden. Volgens Marcela de la Peña kan ze beschouwd worden als een van de pioniers van het intersectioneel denken, omdat ze toen al aandacht had voor de verwevenheid van sociale klasse- en genderverhoudingen.

Na Nouria Ouali en Karen Celis verwijst ook de la Peña naar de bijdrage van zwarte Amerikaanse feministen van het **Black Feminism** die de specifieke discriminatie van zwarte vrouwen in de Verenigde Staten hebben bestudeerd en de unieke gender- en raciale interacties die op elkaar inwerken wanneer het gaat over de discriminatie van zwarte Amerikaanse vrouwen, hebben weten te theoretiseren. Marcela De la Peña wijst erop dat de Angelsaksische culturele hegemonie ons enigszins blind heeft gemaakt voor de belangrijke bijdrage van zwarte vrouwen in Latijns-Amerika (zoals de Braziliaanse Lélia Gonzales) in de ontwikkeling van de intersectionaliteit. Ze herinnert er ook aan dat de Amerikaanse activisten van de jaren zestig, feministen en antiracisten, zwarten, chicana's, latino's, indianen, Aziaten... die zich inzetten voor de vakbonds- en anti-imperialistische strijd, tot de eersten behoorden die de noodzaak om meervoudige discriminatie te bestrijden hebben getheoretiseerd. Net als Nouria Ouali wijst Marcela de la Peña erop dat het begrip intersectionaliteit voortkomt uit de kritiek binnen het feminisme zelf die erop gericht was om de blanke (in politieke zin) universalistische visie op feministische kwesties bloot te leggen.

Marcela de la Peña verwijst ook naar de Wereldconferentie tegen racisme, rassendiscriminatie, vreemdelingenhaat en aanverwante

onverdraagzaamheid, (Conferentie van Durban, 2000) als één van de eerste institutionele voorbeelden die de verwevenheid van de sociale ras- en genderverhoudingen in acht heeft genomen.

Het werk van de verenigingen verbeteren dankzij intersectionaliteit

Volgens Marcela de la Peña kan intersectioneel denken in het werk van feministische verenigingen hun feministische benadering alleen maar verbeteren en verfijnen, waarbij het feminisme gezien wordt als een politiek project van de samenleving voor gelijkheid en sociale rechtvaardigheid.

In het verenigingswerk laat intersectioneel denken toe om

- de meest “zichtbare” of “representatieve” categorieën van een sociale groep als norm voor discriminatie in twijfel te trekken;
- in de feministische beweging zichtbaarheid te verlenen aan de zogenaamde minderheidsvrouwen;
- een relatie op basis van gelijkheid tot stand te helpen brengen tussen de tussenkomende partij en de persoon die zij heeft ontmoet;
- Biedt een kader voor overheidsoptreden door de raakvlakken tussen de verschillende vormen van dominantie in acht te nemen.

Marcela de la Peña waarschuwt het publiek ook voor het “witwassen” en de depolitisering van de intersectionele invalshoek.

Aan zelfkritiek doen

Intersectioneel denken vereist van de verenigingen dat ze zichzelf aan een “zelfonderzoek” onderwerpen en hun gebruikelijke praktijken, zowel op collectief als op individueel vlak, kritisch tegen het licht houden.

Individuele uitdagingen

Zelfkritiek biedt een tegenwicht tegen “onbewust” racisme: elke tussenkomende partij (meerderheidsgroepen) moet leren om zijn eigen stereotiepe, monolithische en universaliserende opvattingen achter zich te laten. Dit laat ook toe om de eigen voorrechten (verbonden met de sociale klasse, sociaal ras, enz.) op een rijtje te zetten, ze in vraag te stellen en te bekijken welke voorrechten de sociale strijd van de vereniging vooruit helpen en welke die belemmeren. Tot slot moedigt autokritiek ons aan om de meervoudige identiteit te erkennen en te vertrekken vanuit de ervaringswereld.

Collectieve uitdagingen

Daarnaast dienen de verenigingen hun intern beleid te herzien, de machtsverhoudingen tussen hen en hun partners te onderzoeken, hun personeel op te leiden, enz. Uiteindelijk is het de bedoeling om de andere vormen van discriminatie, die verweven zijn met genderdiscriminatie bij de vrouwen in hun doelgroepen, op het snijvlak van verschillende onderdrukkingsverhoudingen, structureel te kunnen aanpakken.

Met betrekking tot het analysewerk van de verenigingen benadrukt Marcela de la Peña, net als Nouria Ouali, dat het belangrijk is rekening

te houden met het feit dat onderdrukkingssystemen elkaar voeden en op elkaar inwerken maar tegelijkertijd ook autonoom blijven. Daarom moeten ze tegelijkertijd worden bestreden en mag er geen hiërarchie tussen de onderdrukkingen worden opgesteld. Het is ook belangrijk voor Marcela de la Peña om historische privileges van die systemen te erkennen (cf. het begrip “kolonialiteit”). Zij waarschuwt ervoor dat dit soms tot ongemak en weerstand kan leiden, wat ons herinnert aan de ongemakkelijke debatten waar Karen Celis het eerder al over had.

Een klimaat tot stand brengen om intersectionaliteit te beoefenen

Het intersectioneel handelen in feministische kringen vraagt om de realisatie van ruimtes die zich lenen voor de analyse en actie van de geïntersectionaliseerde groepen (intersectionalised groups - IG). Het doel is om voort te bouwen op de ervaringen van vrouwen en te werken aan de empowerment van de IG's op een manier die iedereen er mee bij betreft. Intersectionaliteit is ook een beleidsstrategisch middel dat helpt om op het raakvlak van verschillende strijdfronten doelgerichter te handelen, door verbanden te leggen tussen de discriminatiegronden (bv. ras, gender, enz.) en de (sociale, economische, politieke en juridische) omgeving die bijdragen tot discriminatie en de beleving van onderdrukking en voorrechten mee structureren.

Je vereniging van de juiste tools voorzien

Marcela de la Peña besluit haar tussenkomst door een instrument voor te stellen dat kan worden toegepast op hun werk: de **typologieën van culturele repertoires** (Éléonore Lépinard). Dit zijn beoordelingsschema's

die op discursief of interactief niveau worden ingeschakeld in het proces waarbij mensen symbolische grenzen optrekken tussen sociale groepen (cultuursociologie). Zij stellen verenigingen in staat om de identiteit en belangen van vrouwen die te lijden hebben onder verschillende onderdrukkingssystemen tegelijkertijd, beter te begrijpen en in acht te nemen.

REPERTOIRES	KENMERKEN	
	Ontwikkeling van de vertegenwoordiging van vrouwen	Ontwikkeling van de belangen van de intersectionalised groups (IG)
Intersectionele erkenning	De vertegenwoordigsters moeten een identiteit delen die vergelijkbaar is aan die van de vrouwen die ze vertegenwoordigen.	De IG heeft eigen, specifieke belangen.
Universalisering van het gender	Eender welke vrouw kan de belangen van alle vrouwen vertegenwoordigen.	De strijd voor de specifieke belangen van een IG kan een onderdeel vormen van de strijd voor alle vrouwen.
Individuele erkenning	De vertegenwoordigsters hoeven geen identiteit te delen die vergelijkbaar is aan die van de vertegenwoordigde vrouwen.	Elke vrouw moet zelf haar eigen belangen bepalen.
Intersectionele solidariteit	De vertegenwoordigster van de IG moeten begrepen zijn in organisaties van de beweging.	De belangen van de IG kunnen vertaald en begrepen worden in een feministische agenda die de belangrijkste stroming vertegenwoordigen.

**BRUSSELSE RAAD VOOR GELIJKHEID
TUSSEN VROUWEN EN MANNEN**
BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

Kruidtuinlaan 20 • 1035 Brussel
T +32 (0)2 204 34 26

goforequality@sprb.brussels
www.goforequality.be